

MARIAN SÜRGÜNLERİ: I. MARY DÖNEMİNDE İNGİLTERE'DEN KITA AVRUPASI'NA GÖÇ HİKAYESİ

Dilek YİĞİT¹

Özet

İngiltere VIII. Henry döneminde (1509-1547) Protestan reformasyon sürecine girmiş, bu süreç VI. Edward döneminde (1547-1553) kararlılıkla sürdürülmüştür. VI. Edward'tan sonra tahta çıkan I. Mary (1553-1558) ise İngiltere'de Katolisizmi restore etmeye çalışmış, halefi I. Elizabeth döneminde (1558-1603) İngiltere Protestan reformasyon sürecine tekrar dönmüştür. Bu süreçler İngiltere'yi 16. yüzyılda Katolisizmden Protestanlığa, Protestanlıktan Katolisizme, Katolisizmden tekrar Protestanlığa dönen tek Avrupa ülkesi yapmıştır. İngiltere'de Protestan reformasyon sürecine verilen kısa bir ara olarak tanımlanabilecek I. Mary'nin hükümrانlığında bir grup Protestan ülkeyi terk ederek Kıta Avrupası'na göç etmiştir. Marian sürgünleri olarak adlandırılan bu Protestanlar İngiltere tarihine monarka karşı devrimci düşüncenin öncüleri olarak damga vurmuş ve devrimci fikirlerinin kapsamlı etkisi sonraki yüzyılda hissedilmiştir. Bu makalenin amacı İngiltere'deki Protestanların I. Mary'nin ülkede Katolisizmi restore etme çabasına verdikleri tepkiyi değerlendirmek ve Kıta Avrupası'na göç eden Protestanların neden ve nasıl monarka karşı devrimci düşüncenin öncüleri olduklarını açıklamaktır.

Anahtar kelimeler: I. Mary, Marian sürgünleri, Protestan reformasyon, Katolik restorasyon

THE MARIAN EXILES: A STORY OF MIGRATION FROM ENGLAND TO CONTINENTAL EUROPE DURING THE REIGN OF MARY I

Abstract

The break with Rome during the reign of Henry VIII (1509-1547) sparked Protestant reformation in England and in the reign of Edward VI (1547-1553) Protestant reforms firmly were carried on. Mary I (1553-1558) who ascended the throne after Edward VI strived to restore Catholicism in England, and during the reign of her successor Elizabeth I (1558-1603) England returned to the Protestant reformation process. This historical period made England a country that travelled from Catholicism to Protestantism, from Protestantism back again to Catholicism, and to Protestantism again. The reign of Mary I can be defined as a short break in the Protestant reformation process in England. A group of Protestants left the country and went into exile on Continental Europe in Mary's reign. These Protestants known as the Marian exiles left mark on history of England as the pioneers of revolutionary ideas against monarch. The revolutionary ideas of the Marian exiles had a far-reaching effect on succeeding century. The purpose of this article is to explain the reaction of Protestants to Mary's effort to restore Catholicism and why and how Protestants who fled to Continental Europe became the pioneers of revolutionary ideas against monarch.

Keywords: Mary I, Marian exiles, Protestant reformation, Catholic restoration

---

¹ Dilek Yiğit, Doç. Dr., Hazine ve Maliye Bakanlığı, E-mail: dilek.yigit@hmb.gov.tr, ORCID: 0000-0003-3132-6110

Giriş

İngiltere’de hükümlanlığı 1485-1603 yılları arasında süren Tudor hanedanlığının ilk monarkı VII. Henry Roma Katolik Kilisesi’ne bağılı ve Papalık ile iyi ilişkiler sürdürmeye özen gösteren bir kral olmuştur. VII. Henry’nin oğlu VIII. Henry ise İngiltere tahtına Katolik bir prens olarak çıkmış olmasına rağmen İngiltere’yi Roma Katolik Kilisesi’nden ayıran ve Protestan reformasyon sürecine sokan kral olarak tarihe geçmiştir. VIII. Henry’den sonra tahta çıkan VI. Edward’ın hükümlanlığında selefinin döneminde başlayan reformasyon süreci kararlılıkla sürdürülmüştür; VI. Edward’ın hükümlanlığı İngiltere’nin Protestan bir devlet olmaya çok yaklaştığı dönem olarak nitelendirilmektedir (Marshall, 2012:87). VI. Edward’tan sonra taç giyen I. Mary’nin hükümlanlığı ise İngiltere’de Katolik restorasyon dönemidir. I. Mary’den sonra I. Elizabeth döneminde Protestan reformasyon sürecine tekrar dönülmüştür. Dolayısıyla I. Mary’nin hükümlanlığı İngiltere’de Protestan reformasyon sürecine verilen kısa bir ara olmuştur. Bu süreçler İngiltere’yi 16. yüzyılda Katolisizmden Protestanlığa, Protestanlıktan Katolisizme, Katolisizmden tekrar Protestanlığa dönen tek ülke yapmıştır (Dawson, 1990:272).

Bu makalede İngiltere’de Protestan reformasyon sürecine verilen ara dönemde I. Mary’nin Katolisizmi restore etmeye yönelik politikalarına karşı Protestanların tepkisi ve bu bağlamda Kıta Avrupası’na göç eden ve tarihe Marian sürgünleri olarak geçen Protestanların neden ve nasıl monarka karşı devrimci düşüncenin öncüleri haline geldikleri değerlendirilecektir; bu değerlendirme öncesi de Mary Tudor’ın tahta çıkışının tarihsel arka planı ve kraliçenin Katolisizmi restore etmeye yönelik çabaları ele alınacaktır.

Tarihsel Arka Plan

İngiltere 1509-1547 yılları arasında hüküm süren Kral VIII. Henry döneminde Protestan reformasyon sürecine girmiştir; İngiltere’nin reformasyon sürecine girmesinin başlıca nedeni olarak VIII. Henry’nin eşi Catherine’den (*Catherine of Aragon*) boşanma meselesi olduğu gösterilir. Kızı Mary Tudor’ın annesi Catherine’den kendisine erkek çocuk vermediği gerekçesiyle ayrılmak isteyen ve bu isteği Anne Boleyn’e duyduğu aşk ile daha da kuvvetlenen VIII. Henry, evliliğe dair kararların Kilise’nin yetki alanı içinde olması sebebiyle, Papa VII. Clement’ten evliliğini iptal etmesini istemiştir. Söz konusu isteğe

Papa VII. Clement'ten olumlu yanıt gelmemiştir. Bu durum karşısında VIII. Henry'nin Catherine ile evliliğinin iptal edilebilmesi amacıyla 1533 yılında yapılan bir düzenlemeyle (*The Act in Restraint of Appeals to Rome*) Roma ile yargısal bağlar koparılmıştır (Levine, 1967:3). Böylelikle Papa'nın kararına ihtiyaç duyulmaksızın, Başpiskopos Thomas Cranmer VIII. Henry'nin Catherine ile evliliğinin Catherine'in daha önce Henry'nin ağabeyi Prens Arthur ile evlenmiş olması gerekçesi ile geçersiz olduğuna karar vermiştir (Shore, 1972:386). Kısaca kralın evliliğinin geçersiz kılınması üzerinden İngiltere Katolik Avrupa'dan kopmuştur. Thomas Cranmer VIII. Henry'nin Catherine ile evliliğini geçersiz ilan ederken, bu evliliğe doğan Mary Tudor'ın meşruiyetine dair herhangi bir hüküm vermemiştir. Bu husus önemlidir; zira İngiltere'de kralın evlilik dışı doğan çocuğunun taht üzerinde meşru hakkı bulunmamaktadır ve Cranmer Mary Tudor'ı gayrimeşru ilan etmeyerek, Mary'nin İngiltere tahtı üzerindeki hakkını korumuştur. Mary Tudor'ın, ebeveynlerinin evlilikleri geçersiz sayılsa bile, gayrimeşru ilan edilmemesinin gerekçesi Mary 1516 yılında doğduğunda anne ve babasının evliliklerinin geçersiz olduğunu bilmiyor olmalarıdır. Diğer taraftan kraliyet evliliklerinin devletler arası ilişkilerin yürütülmesinde diplomasi aracı olarak kullanıldığı bu dönemde Mary Tudor'ın gayrimeşru ilan edilmesi VIII. Henry açısından bir diplomasi aracından feragat etmek anlamı taşıyacağından tercih edilen bir durum olmasa gerektir (Levine, 1967:5-6).

VIII. Henry'nin ikinci eşi Anne Boleyn ile evliliğinden Elizabeth Tudor dünyaya geldikten sonra, 1534 yılında düzenlenen veraset yasasıyla (*The Succession Act of 1534*) VIII. Henry'nin Catherine ile evliliğinin geçersiz, Anne Boleyn ile evliliğinin geçerli olduğu, taçın Henry'nin Anne Boleyn'den olan çocuklarına geçeceği açıklanmıştır. 1534 tarihli bu yasal düzenleme Mary Tudor'ı, ismen zikretmemiş olsa da, gayrimeşru ilan etmek suretiyle İngiltere tahtının veliahtı olmaktan çıkarmıştır. Anne Boleyn'in idam edildiği yıl olan 1536'da yapılan yeni bir yasal düzenleme ile (*The Succession Act of 1536*) VIII. Henry'nin hem Catherine hem Anne Boleyn ile yaptığı evlilikler geçersiz, bu evliliklerden doğan çocuklar gayrimeşru ilan edilmiştir. Jane Seymour ile yaptığı üçüncü evliliğinden erkek çocuk sahibi olan VIII. Henry 1544 yılındaki bir başka yasal düzenleme ile (*The Succession Act of 1544*) tahtın varislerini sıraya koymuş, önceliği oğlu Edward ve Edward'ın çocuklarına vermiştir; Edward veliaht bırakmaz ise taht sırasıyla Mary ve Elizabeth'e gelecektir. Bu yasal düzenleme ile Mary'nin ve Elizabeth'in taht üzerindeki hakları restore edilmiştir. VIII. Henry'nin 1546 yılında veliaht listesine kendi

çocuklarından sonra küçük kız kardeşi Mary'nin soyundan gelenleri dahil ettiği yönünde bilgiler de mevcuttur (Levine, 1962:122); burada kralın amacı büyük kız kardeşi Margaret'in oğlu ve İskoçya'nın kralı V. James ve James'in soyundan gelenleri İngiltere tahtından uzak tutmak olmalıdır.

VIII. Henry'nin veraset düzenlemeleri Mary Tudor'ın tahta çıkışını iki açıdan olumsuz etkilemiştir. Birincisi: 1534 ve 1536 yıllarında yapılan düzenlemeler ile veraset dışında tutularak gayrimeşru ilan edilen Mary Tudor 1544 yılındaki veraset yasası ile varis olarak zikredilmiş olsa bile, gayrimeşru statüsü resmen düzeltilmemiştir (Hunt, 2009:560). Dolayısıyla Mary Tudor'ın taht üzerindeki hakkının meşruiyeti sorunlu hale gelmiştir; bu sorunlu meşruiyet İngiltere tahtında Katolik bir kraliçe görmek istemeyen Protestanlar açısından Mary'nin tahta çıkışına itirazın kaynağı olmuştur. İkincisi: VIII. Henry'nin küçük kız kardeşinin soyundan gelenleri veraset listesine dahil etmiş olduğu gerekçesi ile oğlu VI. Edward döneminde yapılan bir düzenleme (*Devise for the Succession*), Parlamento tarafından onaylanmamış olsa da, meşru olmadıkları gerekçesiyle Mary Tudor'ı ve Elizabeth Tudor'ı veraset listesinden çıkarmıştır; bu düzenlemeye istinat eden Protestanlar Northumberland Dükü John Dudley'in öncülüğünde VI. Edward'ın vefatından hemen sonra 10 Temmuz 1553 tarihinde VIII. Henry'nin kızkardeşi Mary'nin torunu Jane Grey'i kraliçe ilan etmiştir. Dolayısıyla babasının yasal düzenlemeleri ile meşruiyetine gölge düşmüş Mary Tudor tahta çıkabilmek için tahta bir başka ismi çıkararak Protestanlar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Mary Tudor bu mücadeleyi arkasına aldığı destek ile kazanmıştır. Mary Tudor'a destek verenler öncelikle Katolikler olmuştur; zira Katolikler açısından Katolisizme olan kararlı bağlılığı ile ülke çapında adeta Katolisizmin sembolü olan Mary Tudor'ın (Whitelock ve MacCulloch, 2007:271) tahta çıkması İngiltere'de Katolisizmin restore edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca Mary Tudor'ın VIII. Henry'nin kızı olması dolayısıyla tahtın meşru varisi olduğuna inananlar ve VIII. Henry'nin nihai iradesi gereğince tahta VI. Edward'tan sonra Mary Tudor'ın çıkması gerektiğini düşünenler de, inanç meselesinden bağımsız olarak, Mary'ye destek vermiştir; öyle ki Jane Grey'i tahta çıkaran Protestan isimler VIII. Henry'nin son veraset düzenlemesine aykırı davrandıkları gerekçesi ile Protestan çevrelerce de eleştirilmiştir (Metzger, 1996:440).

Mary Tudor 19 Temmuz 1553 tarihinde kraliçe ilan edilmiştir. Protestan reformasyon sürecine girmiş bir ülkede tahta Katolik bir kraliçenin çıkması 16. yüzyılın en şaşırtıcı

olaylarından biri olarak tanımlanmaktadır (Whitelock ve MacCulloch, 2007:267); bu olay ya Mary Tudor'ın sadece Katolikler tarafından değil Protestanların çoğunluğu tarafından da desteklendiğine ya da Protestan reformasyon sürecine yıllar önce girilmiş olmasına, üstelik VI. Edward döneminde reformasyon kararlı bir şekilde sürdürülmesine rağmen (Martin, 1981:233), Protestanların tahta çıkacak ismi belirleyecek kadar güç kazanmamış olduğuna işaret etmektedir.

Mary Tudor I. Mary olarak tahta çıktığında başlıca iki sorunu bulunmaktadır; meşruiyetinin sorunlu olması ve kendisi Katolik iken tahtında oturduğu ülkenin Protestan reformasyon süreci içinde bulunması. Meşruiyet meselesi Mary tahta çıktıktan hemen sonra Parlamento'nun VIII. Henry'nin Catherine ile evliliğinin geçerli olduğunu ilan etmesi ile çözülmüştür (Hunt, 2009:568; Metzger, 1996:440); ancak İngiltere'nin Roma Katolik Kilisesi'nden kopmasının ve Protestan reformasyon sürecine girmesinin kaynağını bertaraf eden bu ilanın Mary'yi tahta görmek istemeyen Protestanların nazarında kraliçeyi ne kadar meşru yapabildiği tartışılır. İkinci sorun ise Mary'nin Katolik bir kraliçe olarak İngiltere'de Katolisizmi restore etme çabasına kaynaklık etmiştir. Mary Tudor tahta çıkar çıkmaz önde gelen üç Protestan ismi, Piskopos Nicholas Ridley ve Piskopos Hugh Latimer, Başpiskopos Thomas Cranmer'i Londra Kulesi'ne hapsedirmiştir (Crumrine, 2008: 75); böylece de hükümlerinin başında Protestanlara tolerans göstermeyeceğini ilan etmiştir (Thorp, 1978:365). VIII. Henry ve VI. Edward dönemlerinde çıkarılan dinle ilgili tüm düzenlemeleri yürürlükten kaldıran I. Mary, seleflerinin dönemlerinde yürürlükten kaldırılan "sapkınlık düzenlemelerini" (*heresy statutes*) ise tekrar yürürlüğe sokmuştur (Cavill, 2014: 270-295). Böylelikle Protestanların "sapkın" olarak nitelendirilmesine ve cezalandırılmasına imkan tanınmıştır (Cavill, 2013:879-907). I. Mary Katolik inanca uygun olmadığı ve İngiltere'nin Katolisizme dönebilmesi için İngiltere Kilisesi'nde evli din adamlarının bulunmaması gerektiği gerekçesiyle evli din adamlarını görevlerinden almaya başlamıştır (Carlson, 1992:1-31). Ancak I. Mary'nin ülkesinde Katolisizmi restore etmeye yönelik en büyük adımı İngiltere'ye Katolik bir veliaht getirmek amacıyla İspanya'nın veliaht Prensi Philip ile evlenmesi olmuştur. I. Mary'nin Philip ile evlilik kararı annesinin İspanyol olması dolayısıyla İspanya sempatanlığı olarak da değerlendirilmektedir; öyleyse bile kraliçenin İspanya sempatisi ve Katolik olması bir madalyonun iki yüzü gibidir (Loades, 1989:548). Temmuz 1554'de gerçekleşen ve I. Mary açısından İngiltere tahtına Katolik

veliaht bırakmaya yönelik bu evlilik Prens Philip açısından Fransa'ya karşı bir zafer ve Habsburg İmparatorluğu'nun Kuzey Avrupa'ya genişlemesi adına bir fırsat niteliğindedir (Loades, 1980:45); hem Mary hem Philip için bu evlilik İngiltere'nin Roma Katolik Kilisesi'ne dönüşünü ifade etmektedir ve I. Mary döneminde İngiltere Papalığın otoritesini yeniden tanımıştır (Shires, 1947:221).

I. Mary'nin Protestanlara yönelik baskıcı politikalarının ve Katolik Prens Philip ile evlilik kararının Protestan çevrelerde yarattığı rahatsızlık 1554 yılının başında gerçekleşen Wyatt isyanına kaynaklık etmiştir. I. Mary'nin İspanya'nın veliahtı ile evliliğini İngiltere'nin İspanya'nın hakimiyetine girmesine neden olacağı gerekçesiyle engellemek isteyenlerin çıkardığı bu isyanın arkasında yatan asıl neden "İspanya-karşıtlığı" bağlamında milliyetçi duygular olabilir ama isyana destek verenler arasında amaçları I. Mary'yi tahtan indirerek, yerine Protestan Elizabeth'i çıkarmak olanlar da vardır (Robison, 1987:769). I. Mary'yi tahtan indirmek ve Elizabeth'i tahta çıkarmak isteyenlerin isyana katılmasının ana nedeni İspanya-karşıtlığından öte inanç meselesidir; bu kesim I. Elizabeth'i tahta çıkarmak suretiyle ülkenin Protestan reformasyon sürecine dönmesini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak Wyatt isyanına katılanlarının gerekçesi ister milliyetçilik ister inanç meselesi olsun, isyancıların ortak noktaları İngiltere'de Katolisizmin restorasyonunu engellemek istemeleridir; zira Mary'nin Philip ile evliliğinin muhtemel bir Katolik veliaht sayesinde İngiltere'de Katolisizmin kalıcı restorasyonu anlamı taşımakta olduğu açıktır. I. Mary Wyatt isyanını bastırmıştır ve böylelikle de Protestan reformasyon sürecine girmiş ülkenin Katolik kraliçesinin bazı çevrelerce sanıldığı aksine zayıf olmadığını kanıtlamıştır (Robison, 1987:769-770). 1556 yılında I. Mary'yi tahtan indirmeye yönelik Henry Dudley'in girişimi ve 1557 yılında Protestan sürgün Thomas Stafford'un isyan girişimi de başarısız olmuştur (Palmer, 1997:592).

Marian Sürgünleri

Protestan reformasyon süreci içine girmiş İngiltere'de tahta Katolik Mary Tudor'ın çıkması Mary'nin Protestanların çoğunluğu tarafından da desteklenmiş olduğuna işaret ediyorsa, Mary'yi destekleyen Protestanlar kraliçenin Protestanlara karşı hoşgörüyü göstereceğini beklemiş olmalıdır. Böylesine bir beklentiye giren Protestanlar Mary'nin hükümlerinin Protestan reformasyon sürecini sonlandıracağını tahmin etmekle

birlikte, Katolisizme hızlı bir dönüşünü de öngörmemiş olmalıdır. Mary Tudor'ın tahta çıkışı Protestanların tahta Protestan bir ismi çıkaracak kadar güç kazanmamış olduğuna işaret ediyorsa, Protestanlar Mary'nin saltanatı için de ciddi bir tehdit teşkil etmiyor olmalıdır; bu açıdan Katolik bir kraliçenin taç giyebilmesi o dönem İngiltere'de Protestanların azınlık olduğunun kanıtı olarak gösterilmektedir.

I. Mary'nin Protestanları tahtına yönelik bir tehdit olarak algıladığı ve Protestanlara hoşgörü göstermeyeceği tahta çıkar çıkmaz, yukarıda da belirtildiği üzere, önde gelen üç Protestan ismi Londra Kulesi'ne göndermesi neticesinde anlaşılmıştır. Crumrine (2008: 75-78) I. Mary'nin bu tavrını "sapkınlığın" ve itaatsizliğin sonuçlarını göstermek suretiyle Protestan muhalefeti baştan susturmaya yönelik bir girişim olarak tanımlamaktadır. Ancak I. Mary Protestanları susturabilmiş midir? Bu soruya yanıt vermek I. Mary'nin Protestan isimleri hapsedirmek, müteakip VIII. Henry ve VI. Edward dönemlerinin reformasyon düzenlemelerini yürürlükten kaldırmak ve İngiltere'nin Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı olduğu zamanların "sapkınlık" düzenlemelerini Protestanları cezalandırmak amacıyla yürürlüğe sokmak gibi Katolik restorasyon politikalarına karşı Protestanların tepkisini analiz etmeyi gerektirmektedir ve bu analiz I. Mary'ye karşı gösterdikleri tepki açısından Protestanların homojen bir grup olmadığına işaret etmektedir.

I. Mary'ye karşı Protestanlar gösterdikleri tepki açısından üç farklı gruba ayrılmaktadır. Birinci grubu İngiltere'de Katolisizmin restorasyonuna direnç gösteren ve idam edilen Protestanlar oluşturmaktadır. I. Mary'nin emriyle sayılarının 280'i aştığı tahmin edilen Protestanlar idam edilmiştir; idam edilenler arasında Mary'nin Londra Kulesi'ne gönderdiği Ridley, Latimer ve Cranmer de yer almaktadır (Crumrine: 2008: 76). I. Mary "sapkınlık" suçunun cezasının yakılmak olduğuna inandığı için (Covington, 2004: 409), Protestanlar yakılmak suretiyle idam edilmiştir. İngiltere'de Protestan reformasyonunu İngiltere'yi Roma'dan özgür kılabilirdiği için 16. yüzyılın en büyük olayı olarak gören John Foxe'un İngiltere'de "Katolik zulmünü" anlatan, idam edilen Protestanları cesaretlerinden dolayı öven ve İngiliz edebiyatının en önemli eserlerinden biri kabul edilen *Book of Martyrs* adlı eserinin de etkisiyle inançlarından dolayı idam edilen Protestanlar adeta İngiltere'de Protestanlığın sembolü haline gelmiştir (Knott, 1996:721-734); ayrıca Trinterud (1966:52) Foxe'un bu eserinin I. Elizabeth döneminde Protestanlık üzerinden İngiliz milliyetçiliğinin gelişime yaptığı katkının da altını çizmektedir. İkinci

grubu Protestan olmayı sürdürmekle birlikte inançlarını gizleyenler oluşturmaktadır. Söz konusu bu iki grup I. Mary'nin susturabildiği Protestanlar olarak tanımlanabilir. Üçüncü grubu ise gerçek inançlarını gizlemek, ama I. Mary'nin “zulmü” ile de yüzleşmek istemediklerinden Kıta Avrupası'na göç eden sürgünler oluşturmaktadır. Bu sürgünler tarihe Marian sürgünleri olarak geçmiştir. Marian sürgünlerinin aralarında soyluların ve din adamlarının bulunduğu yaklaşık 800 kişi olduğu tahmin edilmektedir (Walzer, 1963: 644); 1500'li yıllarda İngiltere nüfusunun 3 milyonu bulmadığı ve Protestanların da azınlığı oluşturduğu yönündeki görüşler dikkate alınır, Protestanlar açısından Protestan sürgün sayısının göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu açıktır. Birinci gruptaki Protestanlar Mary'nin “zulmü” ile yüzleşmeyi tercih etmesine rağmen, ikinci ve üçüncü grupta yer alan Protestanlar inançlarını gizlemek ya da Kıta Avrupası'na gitmek suretiyle I. Mary'nin “zulmünden” kaçmayı tercih etmiştir. Crumrine (2008) I. Mary'nin “zulmü” ile yüzleşme konusunda tavırları farklı da olsa, bu üç grubun ortak amacının inançlarını yaşatmak olduğunun altını çizmektedir. Ancak ortak amaçları inançlarını yaşatmak olsa bile Marian sürgünleri gerçek inançlarını gizleyerek İngiltere'de kalan Protestanları eleştirmekten kaçınmamışlardır; hatta I. Mary hükümlerinde gerçek inançlarını gizleyenlerin I. Elizabeth hükümlerinde devlet ve Kilise yönetiminde yer almaları, Marian sürgünlerinin I. Elizabeth'in din politikalarına karşı güvensizlik beslemesinin de kaynağı olmuştur (Harkins, 2014:899-902).

Ancak üçüncü gruptaki Protestanların İngiltere'deki “Katolik zulmü” nedeniyle Kıta Avrupası'na göç etmiş olduğu tartışmaya açık bir konudur. Kıta Avrupası'na göç hareketinin I. Mary'nin baskıcı politikalarından ani bir kaçış değil, İngiltere Protestanlığını yaşatabilmek için önde gelen Protestan isimler ve zengin tacirler tarafından kraliçenin “zulmü” başlamadan önce planlanmış, zorunlu değil gönüllü bir göç olduğu, zira İngiltere'de Protestanların idamları başlamadan aylar önce bir grup İngiliz Protestanın Kıta Avrupası'na yerleştiği, “zavallı, zulüm gören İngiliz” imajının göçlerinin nedenini açıklamak amacıyla Protestan İngilizler tarafından oluşturulduğu yönündeki görüşler mevcuttur (Barlett, 1981; Norwood, 1944). Ancak Marian sürgünlerinin Kıta Avrupası'na göçünün, I. Mary'nin Protestanları idam ettirmeye başlamadan önce başlamış olması, göç edenlerde “Katolik zulmü” korkusu olmadığı anlamına gelmemektedir (Norwood, 1944). Ayrıca I. Mary saltanatının başında ülkesinin Protestanlardan kurtulacağı kanısıyla Marian sürgünlerinin göçlerine sessiz onay verse

de, sonrasında Kıta Avrupası'na göç edenler arasındaki önemli isimleri cezalandırmak amacıyla yakalatmak ve İngiltere'ye getirtmek için de çabalamıştır (Covington, 2004:408 ve 428).

Diğer taraftan Norwood (1944:100) İngiltere'den kaçanların Kıta Avrupası'na geçici olarak göç ettiklerinin, geldikleri şehirlere yerleşmek gibi niyetleri olmadığını altını çizmektedir; bu durum da Marian sürgünlerinin I. Mary'den sonra tahta Protestan bir monarkın çıkacağı beklentisinde olduklarına işaret etmektedir. Zaten I. Mary'nin vefatından hemen sonra sürgünler İngiltere'ye dönmüştür.

Bartlett (1981:224) “Katolik zulmünden” ya da “zulüm” korkusundan kaçan Marian sürgünlerinin göç etmelerinin tek gerekçesinin sadece gittikleri yerlerde inançlarını özgürce yaşamak ve yaşatmak olmadığını, sürgünlerin Kıta Avrupası'nın Katolik güçlerine karşı bağımsız ve güçlü bir Protestan İngiltere monarşisinin tesis edilmesini de siyasi amaçları olarak belirlediğini ifade etmektedir. Üstelik sürgünlerin monarka karşı devrimci düşüncenin öncüleri olmaları, sürgün olmalarının tek olmasa da asıl gerekçesi dini iken, kendilerine önemli bir siyasi boyut kazandırmıştır. Kıta Avrupası'nda sürgün Protestanlar, fikirlerini sistematik bir şekilde ortaya koyamamakla eleştirilseler de, monarka karşı isyanın teorik gerekçeleri üzerinde düşünmüş ve yazmıştır (Walzer, 1963:643-644). Bu açıdan tarihçiler özellikle sonraki yıllarda Puriten olarak adlandırılacak sürgünlerin etkisine dikkat çekmektedir; zira Marian sürgünleri düşünsel açıdan homojen bir grup değildir. Walzer (1963) Marian sürgünlerini “gelecekteki Anglikanlar” ve “gelecekteki Puritenler” olarak iki gruba ayırmaktadır; “gelecekteki Anglikanlar” inançlarını VI. Edward dönemindeki düzenlemelere uygun şekilde sürdürmeye devam ederken, “gelecekteki Puritenler” VI. Edward dönemi kurallarına daha az bağlılık hissetmiştir. Walzer (1963) Marian sürgünleri arasında azınlık olarak tanımladığı “gelecekteki Puritenlerin” iki açıdan sürgün olduklarını belirtmektedir; bu Protestanlar hem İngiltere'den sürgün olmuştur, hem de Kıta Avrupası'na sürgün Protestanlar arasından sürgün olmuştur; monarka karşı devrimci düşüncenin asıl öncüleri ise Cenevre'ye gitmeyi tercih eden ve Calvin'in görüşlerinin etkisinde kalan “gelecekteki Puritenler”dir. I. Elizabeth'in tahta çıkması sonrası Marian sürgünlerinin ülkelerine dönmesiyle de Puritenizm Cenevre'den İngiltere'ye ithal edilmiştir (Trinterud, 1951:37). Dolayısıyla İngiltere'de Protestanlık içindeki temel ayrımlardan biri olarak görülen Anglikan-Puriten ayrımının kökenleri Katolik Kraliçe I. Mary dönemine dayanmaktadır.

Marian sürgünleri denince akla ilk gelenler *First Blast of the Trumpet* ve *The Appellation of John Knox* başlıklı eserlerinin yazarı John Knox, *How Superior Powers Ought to be Obeyed* başlıklı eserin yazarı Christopher Goodman ve *Short Treatise*'nin yazarı John Ponet olmaktadır. Goodman tebaasına baskı yapan hükümdarın yönetme hakkı olmadığını, bu şekilde hareket eden monarkın artık kendisine siyasi boyun eğme borcu olmayan insanlarla olan sözleşmesel bağlarını feshetmiş olduğunu belirterek, I. Mary'nin tahttan indirilmesi ve cezalandırılması için çağrıda bulunmuştur (Greaves, 1982:25-26; Danner, 1977:63). Goodman soylular veya anayasal bir organ olan Parlamento I. Mary'yi tahtan indiremezse, siyasi veya sosyal statüsü olmayan insanların da bu görevi yerine getirebileceğini belirtmiştir (Dawson, 1990:258). Ponet ise Mary Tudor'ın hükümlerinin ilahi yasa ve doğal hukuka aykırı olduğu ve Mary'nin Philip ile evliliğinin İngiltere'yi yabancı ellerin yönetimine bıraktığı gerekçesi ile kraliçenin tahtan indirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ponet'e göre monarkı tahtan indirmek siyasi itaat yükümlülüğünün reddi değil, bilakis onaydır; zira itaat yükümlülüğü hükümdara değil, ilahi ve doğal hukuktan kaynaklanan anayasal egemenliğe yöneliktir; monarkı indirmek anayasal egemenliğe siyasi itaati sağlamak demektir (Greaves, 1982:25). Knox da benzer şekilde halkın tiranlara boyun eğmek zorunda olmadığını, tiranların tahtan indirilip, cezalandırabileceğini belirtmiş ve hedefine sadece I. Mary'yi değil İskoçya Kraliçesi Mary Stuart'ın annesi Mary'yi de (*Mary of Guise*) koymuştur (Greaves, 1982:26). Knox'un bu yaklaşımı tıpkı Goodman gibi kadınların monark olmaması gerektiği yönündeki görüşünün de ürünüdür. Söz konusu örnekler üzerinden görüldüğü gibi Marian sürgünlerinin I. Mary'yi tahtan indirme çağrısında bulunması İngiltere'de hakim olan siyasi itaat anlayışı açısından oldukça radikaldir. Zira İngiltere'deki siyasi itaat anlayışı yönetimi nasıl olursa olsun, iyi de olsa kötü de olsa, monarka itaat göstermek gerektiği yönündedir ve bu anlayış bir monarkın tahtından indirilebileceği fikrini tamamen dışlamaktadır. Hal böyle olunca Marian sürgünlerinin düşünceleri hem İngiltere'deki siyasi itaat anlayışına hem Kıta Avrupası'nda da yaygın olan ve monarklara kutsallık atfeden anlayışa bir başkaldırı olmuştur. Bu başkaldırı I. Mary'nin Protestanları susturmaya yönelik politikalarının Marian sürgünleri üzerinden başarısız olduğuna işaret etmekle kalmayıp, I. Mary sonrası dönemde I. Charles'ın idamıyla İngiltere tarihine kalıcı iz bırakmıştır.

Knox, Goodman ve Ponet'in İngiltere'deki siyasi itaat anlayışına başkaldırıları o dönem için radikal olmakla birlikte, aslında monarkların baskıcı yönetimine karşı direnişi ve monarkların yetkilerinin sınırlandırılması gerektiğini savunan Kalvinist direniş teorisyenlerinin fikirlerini yansıtmaktadır. İngiltere'den kaçmış Protestanlar Kıta Avrupası'ndaki Kalvinistler gibi "Hıristiyanlar tiranlar ve tiranların zalim yönetimi karşısında ne yapmalıdır?" sorusuna yanıt ararken ve İngiltere'nin Protestanlığa dönüşü için tek çözümün I. Mary'nin tahtından indirilmesi olduğunu savunurken 16. yüzyılın önde gelen Kalvinist "direniş teorisyenleri" arasında yerlerini almıştır. Bu çerçevede Calvin'in İngiltere tarihine doğrudan olmasa bile Kalvinist Marian sürgünleri üzerinden dolaylı etkisi olduğu ileri sürülebilir. Diğer taraftan parantez açarak 16. yüzyılda direniş teorisini dile getiren tüm Protestanların Kalvinist olmadığını, Luther'in sonradan fikrini değiştirerek siyasi direnişi savunması nedeniyle bazı Lutherçilerin de bu teoriyi benimsediğini belirtmekte fayda bulunmaktadır (Bowman, 2007/2008: 309 ve 317).

Marian sürgünlerinin monarka karşı devrimci düşünceleri bağlamında monarkı devirme çağrıları I. Mary döneminde düşünsel düzeyde kalmış, uygulamaya geçirilmemiştir; bunun nedeni kuvvetle muhtemel I. Mary'nin hükümlerinin çok kısa sürmüş olmasıdır. I. Elizabeth'in tahta çıkmasıyla Marian sürgünleri ülkelerine dönmüştür ve bir monarkın tahtından indirilebileceğine yönelik görüşlerini meşrulaştırma çabalarını sürdürür görünmemişlerdir (Greaves, 1982:31; Dawson, 1990:271); Solt'un (1958:235) ifadesiyle I. Elizabeth döneminde devrimci fikirlerine dair Püritenlerin kaleminden çok az şey duyulmuştur. Bu durumun başlıca iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi: Tahta oturan kraliçe Protestandır ve Marian sürgünlerinin monarka karşı devrimci düşüncelerini şimdi Katolikler I. Elizabeth'i devirmek için kullanmaya başlamıştır, bir bakıma Katolikler Protestanların direniş teorisine sarılmıştır (Woodbridge, 2010:127). İkincisi: I. Elizabeth döneminde Katolik İspanya ve Katolik Fransa İngiltere için tehdit oluşturmaktadır. Kısaca İngiltere içte ve dışta Katolik tehdidi algılar iken Püritenler için zaman Protestan kraliçeye direnme zamanı değildir. Ancak I. Elizabeth döneminde Marian sürgünlerinin monarka karşı devrimci düşüncelerini yüksek sesle ifade etmemiş olmaları I. Elizabeth ile aralarında gerilim olmadığı anlamına gelmemektedir. Anglikan tarzı olarak tanımladıkları ve Katolik unsurlar barındırdığını düşündükleri dini reform sürecinden memnun olmayan Püritenler ayrıca I. Elizabeth'in evlenmemesi nedeniyle veraset meselesini de sürekli gündemde tutarak kraliçe üzerinde baskı unsuru olmuşlardır;

bir bakıma I. Mary döneminde sürgün olanlar I. Elizabeth döneminde kraliçeye yönelik Protestan muhalefeti oluşturmuştur (Tyacke, 2010:528). I. Elizabeth Marian sürgünlerinin monarka direniş çağrılarını ve üstelik kadınların monark olmaması gerektiği yönündeki fikirlerini unutmamıştır; I. Elizabeth'in ve Anglikan destekçilerinin nazarında Calvin'in takipçileri kadın monarklara karşı koşulsuz muhalefetle özdeşleştirilmiştir (Phillips, 1941:14). I. Elizabeth'den sonra tahta çıkan VI(I). James de monarkların yetkilerini sorgulayan ve tahtlarından indirilebileceği görüşünü benimseyen Puritenler ile iyi ilişkiler kurmamış, Püritenlerin Kilise'de reform isteklerini reddetmiş ve üstelik Puritenleri tıpkı Katolikler gibi tahtına yönelik tehdit olarak görmüştür (Fincham ve Lake, 1985:169-207; Tyacke, 2015:745-769). I. Charles döneminde ise Puritenler Katoliklerden daha öncelikli sorun olarak algılanmış (Meyer, 1919:13), taç ve Parlamento çekişmesi İngiltere'yi İç Savaş'a sürüklediğinde Marian sürgünlerinin Püriten torunları direnç gösterilmesi gereken bir monark olarak gördükleri I. Charles'a karşı savaşmıştır (Tyacke, 2010: 528). 1649 yılında I. Charles'ın idam sehpasına çıkmasında büyük ölçüde I. Elizabeth'in taç giymesinden sonra İngiltere'de daha da yaygınlaşan Kalvinist fikirleri benimseyen İngiliz Protestanlar, yani Püritenler sorumlular arasında görülecektir (Winstanley, 1900-1904:8; Bowman, 2007/2008:309). Bu açıdan bazı tarihçilerin İç Savaş'ı Püriten devrim olarak tanımlaması şaşırtıcı olmasa gerektir (Sharpe, 1994:256). Dolayısıyla I. Mary sonrası dönemde Püritenlerin monarklara muhalefetini sadece Protestan reform sürecinden memnun kalmayan Protestanların dini muhalefeti olarak tanımlamak yetersiz olur; zira yukarıda da belirtildiği üzere Püritenler devrimci düşünceleri ile zaten siyasi bir başkaldırı niteliğindedir ve üstelik kendi ideolojileri doğrultusunda siyaseti ve toplumu dönüştürmeye çalıştıklarından zamanla "siyasi Püriten" kavramının oluşmasına ve yaygınlaşmasına da sebebiyet vermişlerdir (Shipps, 1976:196-205).

Sonuç

Kraliçe I. Mary'nin İngiltere'de Katolisizmi restore etme çabası başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın başlıca üç nedeni bulunmaktadır. Birincisi: I. Mary'nin hükümlanlığı sadece beş yıl sürmüştür; bu süre Protestan reformasyon sürecine girmiş bir ülkenin Katolisizme dönmesi için yeterli olmamıştır. VI. Edward'ın hükümlanlığı daha uzun sürseydi İngiltere Protestan reformasyon sürecini daha çabuk tamamlayabilirdi argümanına benzer şekilde, I. Mary'nin hükümlanlığı daha uzun sürse idi İngiltere

Katolik bir ülke olabilirdi argümanını ileri sürmek mümkün olabilir (Loades, 1989:556). İkincisi: I. Mary'nin Philip ile evliliğinden çocuk sahibi olamamasıdır; zira Katolik bir veliaht ülkenin Katolisizme dönmesinin garantisi olabilirdi. Bu hususta Loades (1989:554) I. Mary'nin Katolisizmi restore etme politikasının 1555 yılının yazına kadar büyük oranda başarılı olduğunu, ancak kraliçenin çocuk sahibi olmaması ve Ağustos 1555'de Philip'in ülkeden ayrılması ile Mary rejiminin güç ve güven kaybettiğini belirterek, zımnen de olsa Katolik bir veliahtın ülkenin tarihinin seyrini değiştirebileceğine işaret etmektedir. Üçüncü: I. Mary'den sonra İngiltere tahtına Protestan I. Elizabeth'in çıkmış olmasıdır; I. Elizabeth döneminde Protestan reformasyon süreci kaldığı yerden devam ettirilmiş, bu dönemde İngiliz Katoliklerin büyük çoğunluğu Protestan olmuştur (Hill, 1994: 531). I. Elizabeth'in hükümranlılığı Protestan reformasyon sürecinin büyük ölçüde başarıya ulaştığı dönem olarak nitelendirilebilir.

I. Mary'nin Katolisizmi restore etme konusunda başarısız olması bir "sonuçtur", Katolisizmi restore etme çabası ise bir "süreci" ifade etmektedir; bu süreçte I. Mary'nin "zulmü" ya da "zulüm" korkusu ile yüzleşmek istemeyen Protestanlar inançlarını gizleyerek İngiltere'de kalmayı ya da Kıta Avrupası'na sürgün olmayı tercih etmiştir. Tarihe Marian sürgünleri olarak geçen Kıta Avrupası'na sürgün Protestanlar arasında Kalvinist öğretinin etkisiyle monarka karşı devrimci düşünceyi benimseyen ve İngiltere'deki siyasi itaat anlayışına baş kaldıran Püritenler I. Elizabeth'in tahta çıkmasıyla İngiltere'ye döndüklerinde I. Elizabeth'e karşı da Protestan muhalefeti oluşturmuş, VI(I). James'in ve I. Charles'in hükümranlıkları döneminde ise monarkların otoritesine karşı ciddi bir tehdit olarak görülmüştür. İngiltere'nin içine sürüklendiği İç Savaş esnasında I. Charles'in idam sehпасına çıkartılmasının başlıca sorumluları arasında monarkın tahtından indirilebileceğini ve cezalandırılabilceğini savunan Püritenler gösterilecektir.

Sonuç olarak I. Mary'nin hükümranlılığı İngiltere'de Protestan reformasyon sürecine verilen bir ara dönem olarak tarihe geçse de, İngiliz Protestanlığı içinde Anglikan-Püriten ayırımına zemin hazırlayan bu dönemde İngiltere'den kaçarak Kıta Avrupası'na göç eden Protestanların monarka karşı devrimci düşünceleri ve ülkelerine dönüşleri sonrası Protestan monarklara karşı oluşturdukları muhalefet I. Mary dönemini İngiltere'de Protestanlığın tarihi açısından yadsınamaz derecede önemli kılmaktadır.

Kaynakça

- Bartlett, K. R. (1981), The English Exile Community in Italy and the Political Opposition to Queen Mary I, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 13(3), 223-241.
- Bowman, G. (2007/2008), Early Calvinist Resistance Theory: New Perspectives on an Old Label”, *Journal of Law and Religion*, 23(1), 309-319.
- Carlson, E. J., (1992), Clerical Marriage and the English Reformation, *Journal of British Studies*, 31 (1), 1-31.
- Cavill, P. R., (2013), Heresy and Forfeiture in Marian England, *The Historical Journal*, 56 (4), 879-907.
- Cavill, P. R. (2014), Heresy, Law and the State: Forfeiture in Late Medieval and Early Modern England, *The English Historical Review*, 129 (537), 270-295.
- Covington, S. (2004), Heretic Hunting beyond the Seas: John Brett and His Encounter with the Marian Exiles, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 36(3), 407-429.
- Crumrine, H. (2008), The Oxford Martyrs and the English Protestant Movement, 1553-58, *The Historian*, 70(1), 75-90.
- Danner, D.G. (1977), Christopher Goodman and the English Protestant Tradition of Civil Disobedience, *The Sixteenth Century Journal*, 8(3), 60-73.
- Dawson, J. (1990), Revolutionary Conclusions: The Case of The Marian Exiles, *History of Political Thought*, 11(2), 257-272.
- Greaves, R. L. (1982), Concepts of Political Obedience in Late Tudor England: Conflicting Perspectives, *Journal of British Studies*, 22(1), 23-34.
- Fincham, K. ve Lake, P. (1985), The Ecclesiastical Policy of King James I, *Journal of British Studies*, 24(2), 169-207.
- Harkins, R. (2014), Elizabethan Puritanism and the Politics of Memory in Post-Marian England, *The Historical Journal*, 57(4), 899-919.
- Hill, L. M. (1994), The Marian “Experience of Defeat”: The case of Sir John Bourne, *The Sixteenth Century Journal*, 25(3), 531-549.
- Hunt, A. (2009), The Monarchical Republic of Mary I, *The Historical Journal*, 52 (3), 557-572.
- Knott, J. R. (1996), John Foxe and the Joy of Suffering, *The Sixteenth Century Journal*, 27(3), 721-734.
- Levine, M. (1962), A Parliamentary Title to the Crown in Tudor England, *Huntington Library Quarterly*, 25 (2), 121-127.

- Levine, M. (1967), Henry VIII's Use of His Spiritual and Temporal Jurisdictions in His Great Causes of Matrimony, Legitimacy, and Succession, *The Historical Journal*, 10 (1), 3-10.
- Loades, D. M. (1980), The Netherlands and The Anglo-Papal Reconciliation of 1554, *Dutch Review of Church History*, 60 (1), 39-55.
- Loades, D. (1989), The Reign of Mary Tudor: Historiography and Research, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 21(4), 547-558.
- Marshall, P. (2012), The Naming of Protestant England, *Past & Present*, 214:87-128.
- Martin, J.W. (1981), The Marian Regime's Failure to Understand the Importance of Printing, *Huntington Library Quarterly*, 44 (4), 231-247.
- Metzger, M. L. (1996), Controversy and "Correctness": English Chronicles and the Chroniclers, 1553-1658, *The Sixteenth Century Journal*, 27(2), 437-451.
- Meyer, A.O. (1919), Charles I. and Rome, *The American Historical Review*, 19(1), 13-26.
- Norwood, F. A. (1944), The Marian Exiles: Denizens or Sojourners?, *Church History*, 13(2), 100-110.
- Palmer, W. (1997), High Officeholding, Foreign Policy, and the British Dimension in the Tudor Far North, 1525-1563, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 29 (4), 579-595.
- Phillips, J. E. Jr. (1941), The Background of Spenser's Attitude toward Women Rulers, *Huntington Library Quarterly*, 5(1), 5-32.
- Robison, W. B. (1987), The National and Local Significance of Wyatt's Rebellion in Surrey, *The Historical Journal*, 30 (4), 769-790.
- Sharpe, K. (1994), Religion, Rhetoric, and Revolution in Seventeenth-Century England, *Huntington Library Quarterly*, 57(3), 255-295.
- Shipp, K. (1976), The "Political Puritan", *Church History*, 45(2), 196-205.
- Shires, H. M. (1947), The Conflict between Elizabeth and Roman Catholicism, *Church History*, 16(4), 221-233.
- Shore, M. F. (1972), Henry VIII and the Crisis of Generativity, *The Journal of Interdisciplinary History*, 2(4), 359-390.
- Solt, L. F. (1958), Revolutionary Calvinist Parties in England under Elizabeth I and Charles I, *Church History*, 27(3), 234-239.
- Thorp, M. R. (1978), Religion and the Wyatt Rebellion of 1554, *Church History*, 47 (4), 363-380.
- Trinterud, L. J. (1951), The Origins of Puritanism, *Church History*, 20(1), 37-57.
- Trinterud, L. J. (1966), William Haller, Historian Puritanism, *Journal of British Studies*, 5(2), 33-55.

Tyacke, N. (2010), The Puritan Paradigm of English Politics, 1558-1642, *The Historical Journal*, 53(3), 527-550.

Tyacke, N. (2015), Revolutionary Puritanism in Anglo-American Perspective, *Huntington Library Quarterly*, 78(4), 745-769.

Walzer, M. (1963), Revolutionary Ideology: The Case of the Marian Exiles, *The American Political Science Review*, 57(3), 643-654.

Whitelock, A. ve MacCulloch, D. (2007), Princess Mary's Household and the Succession Crisis, July 1553, *The Historical Journal*, 50 (2), 265-287.

Winstanley, L. (1900-1904), Spenser and Puritanism-I, *The Modern Language Quarterly*, 3(1), 6-16.

Woodbridge, L. (2020), Resistance Theory Meets Drama: Tudor Seneca, *Renaissance Drama*, 38, 115-139.